

RÖGESZMÉK.

Jobb soha, mint későn. Ezt a furcsa mondatot rágta, gyúrta, formázta már napok óta s azt hitte, van valami értelem abban, hogy elismétli reggel, délben, este. Sokszor mosolygott is hozzá, félszeg, úgy-ahogy vidámsággal; a szája izmai megtették, amit ilyenkor tenniök kellett, de a szeme nem engedelmeskedett: folytatta a maga külön rebbenő szomorúságát, komolyan mélézött a buta mondás felett s nem derült fel semmiféle nógatásra...

— Jobb soha, mint későn — mormolta most is, villanyfényes, színes, édes estén s a felesége fekete haját nézegette. A lámpafény átsuhant az asszony feje felett s ezüstös sávot lopott reá; nyomában szinte ősznek látszott a mélytüzű haj... Ó, nem ősz. Fiatal, könnyörtelenül, kétségbeejtően fiatal... A férfi szívébe belemarkolt valami véresujjú, sóvár szomorúság: sírni szeretett volna, ahogy ott szípkákázott előtte ez a tőle idegen gazdagság, ez az életbekívánczó, vadakarású hajjapor...

— Fiam, utazzék el — mondta hirtelen. — Menjen valahová, új emberek közé, szórakozzék; magának kell még az élet, szent joga van hozzá. Ha így együtt maradunk még sokáig, megbolondulunk mind a ketten. Látom, hogy napról-napra kevésbbé bír elviselni engem.

Az asszony félrenézett. Egy álmos légy mászkált a falon, annak a dolgát figyelte erőszakosan. Vigyázott, nehogy feleljen. Tudta, hogy borzasztó, mérges, gyűlöletes szavak fognak előbugyogni a torkából, mihelyt az urához fordul. Pedig nem akarta megbántani. Tehát hallgatott.

— Nekem is jobb lesz — folytatta a férfi monoton hangján — végre dolgozni fogok. Ó, olyan régóta nem csináltam semmit.

— Hisz folyton fest — mormolta az asszony megfontoltan. A férfi rekedten nevetett:

— Igen, festek. Festek! Felőrölte az erőmet ez, ez a... De most, most majd sikerül. Érzem! Csak menjen, menjen, még holnap.

— Hová menjek?

— Ahová akar. Messzire, ahol nem éri utól a házunk emléke! Ahol eszébe sem juthatok.

Az asszony lesütötte a szemét.

— Nem lesz szüksége reám? — kérdezte halkán. A férfi nevetett megint:

— Nem! A művészet az én igazi szerelmem... nem maga — mondta volna, de ezt mégsem lehetett.

— Mulasson jól! Két hónapig nem látjuk egymást, aztán . . .

Legyintett. Kinek játszanak? Kinek telik kedve ebben a meddő komédiában, ami a kettőjük életére megy? Elég sokáig vesztegelték egy örületes tévedés zátonyán, amit úgy hívnak: közös élet. Nos, legyen szünet. És azután . . .

— Jobb soha, mint későn — ütött a fejébe az a kéretlen, sehonnai hang, akit az utóbbi időben már egészen jól megértett. Későn? Nem, az Istenre, nem! Igaz, megviselte ez a négy esztendő, megviselte az idegzetét, a szívét, a gyomrát, sőt a tehetségét is. De hiszen annyi hit van még benne az önmaga erejében; csak akarni kell s mindent jóvátehet.

Késő: kegyetlen, ostoba szó, szűkmarkúbb és halálszagúbb még annál a másiknál is, hogy soha . . . Szó, talán csak röpke rezdülés, de néha testtel bíró valóságos rémület is: sokszor úgy érezte, hogy megfogható keze és érinthető vállalai vannak: látta, ismerte, mint egy valakit, embert . . . Nem hiába melengette maga mellett oly hosszú idő óta, vezette az utcán, mint egy utált idegen gyermeket, etette az asztalánál s szorongatta, mikor álmotváró szemekkel reménykedett a reménytelen virradatban . . . Azóta ismeri, mióta ötvenéves szívével magáévá szerette ezt a halványképű, fiatal nőt . . . Azelőtt reá sem gondolt az időre. Szerelmei, diadalos művészi útja, dicsősége, híre, genieje nem hallották ilyen durva káromlását az örökbevágó embernek. Akkoriban még vidám harsonák regették hullámaikon az örökkébizás csónakát . . . Bizony, letört ebben a szégyenteljes szerelmi futamban. Hogy megcsalták ezen a hitvány vásáron, hogy kifosztották, milyen nehéz aranyakat adott egy pár csókért, amely csak azért kerülhetett annyiba, mert későn jutott eszébe, hogy kérje. Most felviharzott benne az élni-akarás dühe. Levegő és mozgás után őrjöngött minden atómja, minden agysejtje külön-külön. Az ember ezer életre születik mindennap s minden másnapra ezer új támad benne. Minden gondolat, amit az agyunk kitermel, egy önálló, cselekvésre képes élet, de kevesen tudják ezt! Csak a művész érzi, aki be is tudja teljesíteni . . .

Az asszony elment. Egy kis illat maradt utána, más semmi. Az illat pedig, az a gyenge fátyol, óráról-órára szélesebbé foszlott s mind kevésbbé takarta el a mögötte levő dolgok látszatát. A férfi kinyitotta az ablakokat, kiszellőztette a házat és a szívét. Aztán nekigyürkőzött, hogy végre — végre! — dolgozzék.

— Jöhet a harc, most lássa a világ! — adta a győzelemre indulót. Harc? Nem volt kivel harcolnia. A munka nem jött. Nem jött a felzabádító láz, a halottébredtő hozsanna, nem jött a csoda. Tompa agyát kietlen lustaság gazja verte fel. Nem találta a vonalat, amellyel elindíhatta volna eszméjét az örök Forma felé. Csak pepecselt, kontárkodott naphosszat, a kezéből kiesett minden.

— Megrokkantam? — dadogta s a tükörbe pillantott. A haja fehér, de szemében a titokzatos lámpa még végtelenbemenő utakat jelez. Letekintett maga elé a földre. Ekkor érezte, hogy szédül.

— Még csak ez hiányzott — vacogta gyáván. Eltakarta a szemét. Egyedül volt. Mi lesz ebből? Az egész mű, ahogy eltervezte, most semmitmondó, üres fantazmagóriának tetszett. Biblikus kompozíció, mi az? Még ha valami újlatású, merész nekilendülés lenne valami ellen, mind egy, akármi ellen, csak vívás legyen, az az igazi — de ilyen minden napivá taposott mese! Hát a banalitások sarába feneklett már ő is, örök haláláig?

Félredohta az ecsetet, megmosdott, felöltözködött s elment hazulról. Késő éjtszaka tért haza, elcsigázva, megcsömörölve; pár órát aludt s másnap megint ott ült a műterem kongó falai között s a megihlető látomásra várt. Egyszerre összerezzen.

Jól hallotta? Igen. A koppanás, mely így magára ijesztette, ismétlődött. Mintegy védelemül az ecsethez kapott s lázasan dolgozni kezdett. A feje körül megsuhogott a levegő, intően, sejtelmesen. Nem lepődött meg, nem. Várta, tudta, hogy jön, mostanában mindig várja és mégis...

Megint ő. Megint az a valaki. Az ajtón jön be nesztelenül, a lépése nem mozdít meg egy porszemet sem, csak a pálcája koppanása figyelmezteti az embert, hogy közeledik. Olyan öregesen totyog görcsös botja oldalán, mint egy valóságos, jámbor koldus, aki nem veti meg az alamizsnát. Ám jaj lenne annak, aki adni merészelne neki...

Hogyan is kezdődött? Először csak az eszébe ötlött, hogy mi lenne, ha... Mi lenne, ha most, miközben a keze a vásznat szántja s egy megálmodott téma útját építi járhatóvá nehéz kövekkel, most belépne az ajtón egy ilyen és ilyen valaki, körülnézne, megállna, aztán odajönne hozzá s vállára tenné a kezét. Hogy hogyan ébredt erre a gondolatra, az agyának melyik nyitvafelejtett ajtójából sompolygott elé ez az alak, azt sohasem tudta meg. Tehát jönne; széles, gyűrött kalapja sötétre nyomná árkos szemét, rajta bő, bokájába botló felöltő s az arca? Azt még sohasem látta, csak sejtette, hogy ott van a nyitja az egésznek s remegő félelemmel kerülte, hogy megpillantsa.

Legelőször egy magányos estén találkozott vele. Későn tért haza akkor is, az asszony már aludt; nesztelenül tett-vett a hálószobájában, ami az övé mellett van, hogy fel ne ébressze. Haragban is voltak, mint rendszeren.

Felhúzta az óráját s elhelyezte szokott helyén az éjjeli szekrényen. Amint ott álldogált, háttal az ajtónak s a nyakát igyekezett kiszabadítani a nyakkendője szorításából, akkor ötlött eszébe először Ő. Mosolygott rajta. Ahogy később újra és újra visszagondolta, még akkor is csak árnyék volt, átmeneti, bizonytalan látomás, még a kalapja formájában sem állapodott meg véglegesen; a botjára csak félszeggel gondolt, a többi részlet pedig teljesen elmosódott a figyelme szélesre lapuló lemezén. De visszatért másnap, harmadnap megint, kéretlenül s hovatovább olyan tolakodó otthonossággal, hogy már nem küldhette el.

Nem tudta követni az átalakulások útját, ahogy lassankint testesebbé, megfoghatóbbá vált. Egyre határozottabb körvonalakat öltött magára s ekkor már borzongató, különös érzésekkel is társult: legtöbbször dühöngött ellene, mert hiszen tudta, tisztában volt vele, hogy az egész csak badarság s ilyen ember sohasem járt nála, az ajtó zárva van és nem áll mögötte senki. Olyan egyszerű volt megfordulni s megállapítani, hogy a szoba üres! És tudni ezt akkor is, ha megint az előbbi helyzetébe merevedett vissza... Olyan könnyű lett volna nem félni tőle, hiszen biztos volt, hogy csak agyrém! De mégis, gondolnia kellett reá, arra a lehetetlen, kétségbeejtő örületre, hogy mi lenne, ha — valóban megjelenne mögötte ez a nevetséges fantom. Mi lenne? Semmi. Hát ugyan mi történhetne, hisz ebben az egészben legfennebb az az izgató, hogy a kérdés mindig kérdés marad...

— Nem, már nem fogok megbolondulni — dühöngött — mert máris megbolondultam. — És ekkor megrázkódott és kiejtette kezéből a fejét, melyet eddig aggódva szorongatott. A fantom ott állt mellette, hosszú ujjával megérintette hátulról a nyakát, valami szagot is hozott magával s neki rá kellett tekintenie.

Most elébe tartotta az arcát is, a soha nem mutatott arcát s üres szemeit a szemébe meresztette.

— Jaj — suttogta s megfogta megint erősen a két halántékát — most, csak most ne...

A jövevény nem tágitott. Valamit akarhatott tőle, mert erősen nézte. A festő remegve tapogatózott egy mentőtárgy után s úgy érezte, hogy a vére elhagyja kihülő testét. Percről-percre gyöngébb lett. A vére ott patakszik a padlón előtte, meg kellene nézni, szép lehet, piros, dús, meleg folyam, élettenger... Nem lehet, nem láthatja soha, el fog ömleni s mindennek vége lesz...

— Edit — suttogta a felesége nevét, aki nem segíthetett rajta. Itt hagyta, elment. Ki tudja, milyen idegen réteken sétál most s miféle áruló szándék csillog a szeme mélyében... Reá akart gondolni és egyebekre, össze-vissza, de nem felejtkezhetett meg egy percig sem arról, aki mellette állt és őt nézte...

Ekkor egyszerre úgy érezte, hogy ettől a nézéstől kitágul az agya, friss levegő ömlik át rajta s elfújja minden multból maradt gondolatát. Felugrott.

Nem is tudta, mit csinál, de cselekednie kellett. Egy széket ragadott fel s a pódiumra lökte, ahol a modell szokott állni. Spanyolfalat cipelt melléje s megigazgatta az ablakon a függönyöket. Viharosan rendezkedett: ecseteket válogatott; a palettát mint egy pajszt dőfte maga elé; dültan, öntudatlanul, de a megszállottság babonás biztonságával.

— Oda tessék állni, oda fel. Értette? Nincs időnk késlekedni, még rövidek a napok. Egyenesen, kérem. Jól van.

Az arcán az egyik felétől a másikkal ügetett a felajzott nevetés.

— Jó lesz, lelkem . . . Most megfogtalak! A csontodat töröm össze, ha nem engedelmeskedel. Ne merj mozdulni! Jössz még utánam, te sanda lélek? Vigyázz . . .

A fejet kicsit balra, fennebb. Néhány perc alatt felvázolta a képet s lázasan loholt a színekkel előre. Mágikus erővel csapkodta a vászonra a megragadott kép konturokba rögződő foltjait; pár óra telt el s már kibontakozott belőlük a vezérlő értelem. Ahogy az idő ment, a műterembe belopózott az este s hozzálátott, hogy elvégezze szokott teendőit. Eltakarította a kulisszákat, a falakat félrehúzta, hogy a megnyíló réseken befolyhasson a minden oldalról feltámadó sötétség . . . Csak az üvegfal zárult még torlasz gyanánt a hömpölygő folyam elé: ott még lengett egy darabig a világosság megmaradt függönye, míg egy maniatikus rendező keze letépte azt is . . . A festő lihegve állt meg, letette az ecsetet. Blúza ujjával végigtörölte elázott homlokát. Éhes volt, szédült. Kitámolygott a fürdőszobába, megmosakodott, átöltözött s lesietett az utcára. Autóba vágta magát s a barátjához robogott.

— Nem maradhatok otthon, öregem, valaki van a lakásban — mondta, tréfára erőlködve. — Adj szállást reggelig.

— Szívesen.

Ott maradt. Másnap a barátjával együtt tért haza a műterembe. Félt.

Magára hagyta a lakásában Őt. Vajjon mit művelhetett? Őrülség, de az ember sohasem tudhatja, mikor éri valami, amiről azt híresztelik, hogy lehetetlenség. Az árnyak bosszúállók, az az egy bizonyos . . .

Önmagára csak épen kíváncsi volt, hogy hogyan fog majd szembenézni Vele? Mit fog érezni, ha meglátja a nap világánál, a saját kezétől megfoghatóvá rögzítve azt, aki eddig csak szétfoszló árny s tagadva tagadott félelme volt? Vajjon ott maradt-e? Vajjon valóban lefestette-e? Hátha . . .

A műteremben megbotlott a kép előtt. Felcsuklott; a hátán végigszaladt valami. Nem nézett fel; valahonnan a távolból hallotta a barátja hangját:

— Csodálatos. Ez túlhaladja minden eddigi művedet. Óriási.

A festő kinyitotta a látóbb szemeit. Egy kép magasodott fel előtte az állványon. Ő festette.

Szürke, ködlő foltok között valaki megy. Háttér semmi. Az alak önmagáért való, alatta ugyan hírlík valami: házak és emberek, zürzavar, de nem tartozik hozzá: ő egyedül áll a dolgok és a látszatok felett. Nyútt kalapja mélyen a szemében, a kopott kabát ráncain átrajzolódik sovány teste. Egy percre megpihent, görcsös botját szorongatja . . . Ime, ennyi.

— Gratulálok. Mikor festetted? Tegnapelőtt még nem láttam nálad. Persze, rejtegetted, meg akartál lepni vele. Nagyszerű, mondhatom, nagyszerű.

A festő ott állt egy helyben a műve előtt s reszkető pillái széléről

mély forróság égette a szeme belsejét. Karjait gyenge fáradság zsibbasztotta, a feléje futó szavakat nem bírta megfogni, leejtette őket. Mosolygott, mormogott is valamit, de nem a másiknak, aki hozzá beszélt, hanem csak úgy a saját gondolatai után s szívéből tétova kérdések repesnek a kép felé, aki éppen szembenézett vele.

— Én vagyok — sóhajtotta végre tisztuló felismeréssel. — Ó, hogy nem tudtam eddig. Milyen kopott, együgyű kis emberke, hiszen én magam vagyok ez. Milyen ártalmatlan, réveteg kis kopasz útonálló. Szegényke. Öreg.

Az ablakon keresztül aranykezü napsugár integetett befelé s játszadozva emelgette tenyerén a porszemeket. Ezek a porszemek sorba rajzoltak s megindultak az asztalhoz, az Edit asszony ezüstrámás fényképe felé. Épen odáig értek, mint vasárnapiruhás iskolásleányok menete; a napsugárnéni tapsolására ritmikusan lépkedtek, odasereglettek az asszony feje köré s nesztelen, lágy hangon énekelni kezdtek.

— Mennyi friss erő, mennyi szív, mennyi szín! Most vagy fejlődésed tetőpontján — buzgólkodott a fáradhatatlan barát. Ő leült a kép elé a háromlábú székre s nem fordította félre róla a tekintetét.

— Én vagyok, én vagyok — suttogta s nagy könnyek érzése égett a bőre felett. — Bizony, én vagyok, ilyen öreg vagyok.

Végre egyedül maradt. Az ajtó becsukódott a távozó után, a légáramlat megzavarta az ünnepélyes zsolozsmát zengő porszemeket. A férfi még mindig nem mozdult; állát kezébe támasztotta s lehúnyta a szemét.

— Féltem tőled — suttogta — nem akartalak látni téged. Azért üldöztél. Bocsáss meg. Most már együtt maradunk, úgye? Majd meglátod, nem lesz panaszod ellenem. Csak ne légy szomorú. Kérlek, ne szomoríts meg engem. Úgye, nem teszed?

A napsugárleány visszahúzta a kezét az Edit asszony fejéről s lassan, kedvesen a képállvány felé nyujtotta. A festett alak vállán keresztül a homloka felé tapogatózott s megsimogatta a szemét. Aztán maga mellé intette elkalandozó porszemecskéit, szép rendbe állította s maga előtt terelve őket az ablak felé, puhán, csendesen kiment...

Nagy Berta.

TÁVCSŐVEL.

*Távcsővel nézek át a messze partra,
Hajóm alatt a rengő óceán.
Lánykát látok virágos ablakában,
Ki távcsővével visszánéz reám.*

*Csónak lebeg a hajó és a part közt,
Utasa tán e lányról álmodik...
Mily rossz annak, kit messze visz nagy hajója,
S mily jó annak, kit itt hagy egy ladik.*

Falu Tamás.